

Sokratovské dialogy jako ukázka kritického myšlení

Euthyfron

E: Já bych tedy tvrdil, že zbožné je to, cokoli všichni bozi milují, a opak, cokoli všichni bozi nenávidí, je hříšné.

[...]

S: Co tedy soudíme o zbožném, Euthyfrone? Zdali pak není milováno ode všech bohů, jak praví tvůj výměr?

E: Ano.

S: Zdali pak proto, že je zbožné, či pro něco jiného?

E: Ne, nýbrž pro toto.

S: Tedy je pro toto milováno, že je zbožné, a není proto zbožné, že je milováno?

E: Podobá se.

S: Avšak bohumilé je proto milované a bohumilé, že je milováno od bohů.

E: Ano, jak pak by ne?

S: Není tedy bohumilé zbožné, Euthyfrone, ani zbožné bohumilé, jak ty to tvrdíš, nýbrž jedno je od druhého rozdílné.

E: Jak to, Sokrate?

S: Protože, jak souhlasně uznáváme, zbožné je milováno proto, že je zbožné, a není proto zbožné, že je milováno, že ano?

E: Ano.

S: Ale co se týče bohumilého, protože je milováno od bohů, právě tímto milováním je bohumilé, a není milováno proto, že je bohumilé.

E: Máš pravdu.

S: Avšak kdyby bylo, milý Euthyfrone, bohumilé a zbožné totéž, tu kdyby zbožné bylo milováno proto, že je zbožné, také bohumilé by bylo milováno proto, že je bohumilé, a kdyby bohumilé bylo proto bohumilé, že je milováno od bohů, bylo by také zbožné proto, že je milováno; avšak místo toho vidíš, že se to má s těmi dvěma pojmy naopak, jako by byly mezi sebou docela rozdílné. [...] Je-li ti tedy milo, neskrývej to přede mnou, nýbrž znova řekni od začátku, co asi je zbožné – jež je buď milováno od bohů nebo ať se s ním děje cokoli, neboť o tomhle nebudeme v neshodě – jenom řekni, prosím, co je zbožné a co je hříšné.

E: Ale já nevím, Sokrate, jak bych ti řekl, co mám na mysli; neboť každá naše myšlenka, kterou pronášíme, nám jaksi chodí kolem dokola a nechce trvat na to místě, kam ji postavíme.

Ústava

Mluv tedy, děl jsem, když jsi dědicem rozmluvy, který výrok Simónidův o spravedlnosti nazýváš správným?

Že spravedlnost jest dávatí každému, co jsme mu dlužni, tato jeho slova se mi zdají býti dobrá.

[...]

A kdykoli tedy jest třeba bezpečně schovati vinařský lis, jest užitečná spravedlnost, jak společnosti tak jednotlivci; ale kdykoli se ho má užívatí, jest k užítku umění vinařské?

Patrně.

A tak řekneš také o štítě i lyře, že když jde o to, schovati je a neužívatí jich, jest užitečna spravedlnost, když však jest třeba jich užívatí, umění vojenské a hudební?

Nutně.

A tak tedy i o všech ostatních věcech jest spravedlnost při užívání neužitečná, při neužívání však užitečná?

Skoro se zdá.

To by tedy, příteli, spravedlnost nebyla nic tak tuze vzácného, je-li užitečná jen pro to, čeho se neužívá. Uvažme však toto: Kdo v zápase pěstním nebo v kterémkoliv jiném dovede nejlépe zasaditi ránu, zdalipak ten také nejlépe nedovede se jí uchrániti?

Ovšem.

Nuže není-li ten, kdo se dovede vystříci nemoci, nejschopnější, aby ji někomu tajně způsobil?

Mně se tak zdá.

Jistě také jest ten dobrým strážcem tábora, kdo dovede tajně vyslíditi nepřátelské záměry i ostatní podniky?

Ovšem.

Co tedy kdo dovede dobře hlídati, to dovede i dobře ukrásti?

Podobá se.

Jestliže tedy spravedlivý dobře dovede peníze opatrovatí, dovede je dobře i ukrásti.

Tak aspoň plyne z naší úvahy.

Tedy jakýmsi zlodějem se nám objevil, jak se podobá, muž spravedlivý, a zdá se mi, že ses tomu naučil od Homéra. Ten totiž chválí Autolyka, děda Odysseova ze strany matčiny, a praví o něm, že nade všechny lidi vynikal zlodějstvím a křivopřísežnictvím. Podle tebe, Homéra a Simónida jest tedy spravedlnost pravděpodobně jakési umění zlodějské, arci ku prospěchu přátel a ke škodě nepřátel. Neřekl jsi to tak?

Bůh ví, že ne, ale už sám nevím, co jsem řekl.

